

Nagycsaládban élő gyermekek iskolai teljesítménye és extrakurrikuláris tevékenységei

BÁLITY CSABA¹ – DURÁCZKY BÁLINT²

¹ doktorandusz – Semmelweis Egyetem, Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola

² doktorandusz – Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola

---

Bevezetés

A meseirodalom számos olyan történetet ismer, amelyben a legifjabb királyfi fivéreit megelőzve győzi le a sárkányt, vagy a szegényember legkisebb fia nyeri el a királylány kezét és kapja meg a fél országot. Ezek a történetek azért öröklődnek generációról generációra, mert jó azt hinni, hogy a nehézségek és az esetleges hátrányok leküzdhetők, néha az is nyerhet, akinek erre látószólag a legkevesebb az esélye. A társadalomtudományi irodalmat olvasva sajnos már kevésbé derűs a kép. Több kutató szerint már az is éppen elég hátrányt jelent, ha valakinek több testvére van, de legkisebb fiúként harcba szállni a királyságért, reménytelen vállalkozás. A szakirodalom nagyobbik része azt állítja, hogy minél nagyobb a család és valaki minél később születik ebbe a családba, annál nagyobb hátránnyal indul az életben.

A Nagycsaládosok Országos Egyesületének (NOE) tagjai körében végzett reprezentatív kutatás során lehetőségünk nyílt arra, hogy megvizsgáljuk ezen a speciális populáción, hogy a család mérete, a születési sorrend és a gyerekek teljesítménye között milyen összefüggés mutatható ki. Nem korábban felvett adatok másodelemzésére kényszerültünk, hanem saját adatbázissal dolgoztunk. Ez módot adott arra, hogy több olyan tevékenységre rákérdezzünk, amelyekről a nagymintás kutatások során ritkán gyűjtenek adatokat. A valószínűségi mintavétel során kiválasztott családok valamennyi gyermekéről rendelkezünk adatokkal, így megtehettük, hogy saját testvéreikhez viszonyítottuk a gyermekeket. Azért éreztük fontosnak, hogy feltárjuk ezeket az összefüggéseket, mert mind a magyar iskolarendszerről, mind pedig a magyar társadalomról elmondható, hogy újratermeli az egyenlőtlenségeket, márpedig a kedvezőtlen demográfiai folyamatok megállításának egyik gátja lehet, ha az átlagosnál nagyobb családot tervező szülők gyerekei szükségszerűen hátrányos helyzetbe kerülnek.

Irodalmi áttekintés

A nagycsaládos életmód gyerekekre gyakorolt hatásait vizsgáló kutatók előszeretettel indulnak ki a közelmúltban elhunyt Nobel-díjas közgazdász, Gary Becker és munkatársai által kidolgozott mennyiség-minőség optimalizálására vonatkozó elméletéből (Becker 1960; Becker – Lewis 1973; Becker – Tomes 1976). A modell lényege, hogy a gyermekek olyan tartós fogyasztási ja-

vaknak tekinthetők, amelyeknek minőségét közvetlenül befolyásolják a rájuk fordított erőforrások. A szerzők a minőség terminust hangsúlyozottan gazdasági értelemben használják, mindenféle morális felhang nélkül. Egy pár tehát nem csupán azt döntheti el, hogy hány gyereket szeretne felnevelni, de tekintettel a rendelkezésre álló erőforrásokra, azt is meghatározhatja, hogy milyen „minőségű” utódokat szeretne. A gyerekek nevelésére fordítható pénz és idő minél többfelé oszlik el, annál nagyobb az esélye, hogy az utódok csupán gyengébb teljesítményre lesznek képesek. Annak ellenére, hogy a reprodukciós motivációk vizsgálatok a gazdasági szempontok előtérbe helyezését számos kritika érte (Blake 1968), mégis megfigyelhető, hogy az empirikus kutatások többsége abból indul ki, hogy a család mérete és a testvérek száma negatív korrelációt mutat számos olyan változóval, amelyekkel az egyén teljesítményét és sikerességét szokás mérni. Cáceres-Delpiano az amerikai népszámlálás adatainak a felhasználásával teszteli Becker modelljét (Cáceres-Delpiano 2006). Azokat a családokat vizsgálva, ahol ikergyermek születésének köszönhetően váratlanul, külső okból megnő a család létszáma, a rendelkezésre álló erőforrások átcsoportosítása figyelhető meg, annak érdekében, hogy az egy főre jutó erőforrások csökkenése minél kevésbé gyakoroljon kedvezőtlen hatást az utódokra. Ez elsősorban a gyermekekkel töltött idő maximalizálására tett szülői törekvésekben érhető tetten. Bár ezek az eredmények összhangban vannak Becker elméletével, olyan jól mérhető mutatók esetében, mint az iskolai végzettség, a testvérek számának negatív hatását nem tudta kimutatni (Cáceres-Delpiano 2006).

Egy nagymintás norvég kutatás kimutatta a család mérete és a tanulmányi eredmények közötti negatív összefüggést, de amikor a születési sorrendet is bevonták a modellbe, a különbség elhanyagolhatóvá csökkent (Black et al. 2005). A későbbi születés kedvezőtlen hatásai főként a nőknél jelentkeznek markánsan. A tanulmányi teljesítményen kívül, a munkkerőpiaci érvényesülés szempontjából is kimutatható a negatív összefüggés, sőt a később született gyerekek esetében szignifikánsan magasabb volt a tinédzserkori szülés valószínűsége. Black és munkatársai megkérdőjelezi azt a gazdasági modellt, amely a családok méretére fókuszál az egyenlőségek magyarázatakor, és a családon belüli eltérések jelentőségét hangsúlyozzák (Black et al. 2005). Booth és Kee az oktatásban töltött időt és a legmagasabb iskolai végzettséget tekintik függő változónak kutatásukban. Az egyebek változatlanul hagyása mellett, a család méretének növekedésével párhuzamosan, és a később született gyerekeknél egyaránt, mindkét vizsgált változó tekintetében elmondható, hogy a negatív kapcsolat a meghatározó (Booth – Kee 2009). Némiképp árnyalja a képet, hogy a brit mintába olyan családok is bekerültek, amelyekben a fiatalabb gyerekek iskolai teljesítménye jobb volt, mint az idősebb testvéreiké. Míg a lényegesen gyakrabban előforduló helyzetben, amikor a korábban született gyerekek iskolai előmenetele jobb, kézenfekvő a magyarázat, miszerint az egy főre jutó erőforrások csökkenése eredményezi a gyengébb teljesítményt, addig a fordított eseteket nehezebb indokolni. Utóbbira azt a magyarázatot találják a szerzők, hogy egyes családok arra ösztönözhetik az idősebb gyermekeket, hogy idő előtt hagyják abba a tanulást, és jövedelmükkel járuljanak hozzá a kisebb testvéreik taníttatásához. Emellett a szülők nevelési tapasztalata is nagyobb, és az életciklusok változása miatt a jövedelmük is magasabb lehet (Booth – Kee 2009). Egy finn kutatás szerint a nagycsalád az anya alacsony iskolai végzettsége mellett, a legerősebb prediktora a gyenge tanulmányi eredménynek (Riala et al. 2003). Ezek kedvezőtlen hatása erősebb, mint valamelyik

szülőnek a hiánya, a nemkívánt terhességé, vagy az alacsonyabb társadalmi osztályba kerülésé. A nemzetközi kutatásokkal összhangban, a magyar családoknál is kimutatták a sokgyermekesek kedvezőtlen helyzetét az iskolai teljesítmények vonatkozásában. A családban élő gyermekek számának emelkedésével párhuzamosan nőtt az iskolából való kimaradás és az évismétlés valószínűsége (Pongráczné – S. Molnár 1992).

Amennyiben nem kizárólag a gyermekek iskolai előmenetelére szűkítjük le a vizsgálódásunkat, akkor könnyen arra a következtetésre juthatunk, hogy bizonyos területeken a később született gyermekek gyakran nyújtanak jobb teljesítményt, mint idősebb testvéreik. Ennek az a magyarázata, hogy a különböző korú testvérek más-más stratégiát választanak arra, hogy a szülői erőforrásokért versenyezzenek (Sulloway – Zweigenhaft 2010). Mivel a kognitív képességeket igénylő területeken az idősebb testvérek előnye nehezen behozható, ezért a kisebb gyermekek gyakorta az ügyességet igénylő dolgokban szárnyalják túl a nagyobb testvéreiket. Több tanulmány kimutatta, hogy a nem elsőszülött gyerekek nagyobb valószínűséggel érnek el figyelemre méltó teljesítményt a sportban, mint azok, akiknek nincsen testvérük, vagy akik a legidősebbek a családjukban (Krombholz 2006; Casher 1977).

Módszerek és kutatási kérdések

Kutatásunk során a Nagycsaládosok Országos Egyesületének tagságából vett valószínűségi mintával dolgoztunk. A közel 11 000 rendes tag közül választottunk ki hatszáz családot úgy, hogy lakóhelyük településtípusa alapján reprezentálják a teljes tagságot. Az adatfelvételre kérdezőbiztosok segítségével, a válaszadók otthonában került sor. Bár háromféle kérdőívvel dolgoztunk és több családtagtól is vettünk fel adatokat, jelen dolgozatban a legterjedelmesebb főkérdőív adataira támaszkodunk, mert ez tartalmazta a gyermekek iskolai végzettségére és iskolán kívüli tevékenységére vonatkozó kérdéseket. Az elemzés során a könnyebb összevethetőség és az életkori sajátosságok miatt, családonként a három legidősebb gyermeket hasonlítottuk össze.

Az iskolai teljesítmények indikátorának a legmagasabb iskolai végzettséget tekintettük. A mintából kizártuk azokat a családokat, amelyekben a harmadik gyermek a kérdezéskor nem töltötte be a huszonöt évet, tehát életkorából adódóan nem rendelkezhetett felsőfokú végzettséggel. Az iskolán kívüli tevékenységek elemzéséhez három változót használtunk. A kognitív teljesítmények jelzésére azt kérdeztük, hogy a vizsgált gyermek rendelkezik-e nyelvvizsga bizonyítvánnyal. Ezenkívül arra voltunk kíváncsiak, hogy a vizsgált személy sportol vagy sportolt-e versenyszerűen, illetve tanul vagy tanult-e valaha hangszeren játszani. A minta körülhatárolásához az iskolán kívüli mutatók esetében a végzettséghez képest fordított kritériumokat határoztunk meg, és azt a néhány családot zártuk ki, amelyben az elsőszülött elérte a negyvenéves kort. Azért itt húztuk meg a határt, mert álláspontunk szerint a rendszerváltás előtt érettségizettek torzították volna az eredményeket.

Az adatok elemzése során az alábbi kutatási kérdésekre kerestük a választ:

- *A testvérek száma miként befolyásolja a gyermekek iskolai és iskolán kívüli teljesítményét?*
- *Kimutatható-e, hogy a később született gyermekek gyengébb iskolai teljesítményt nyújtanak, illetve kisebb valószínűséggel végeznek extrakurrikuláris tevékenységet?*

- *Melyek azok a tényezők, amelyeknek az iskolai és iskolán kívüli teljesítményre gyakorolt hatása kimutatható a mintából?*

Eredmények

4.1 ISKOLÁN KÍVÜLI TEVÉKENYSÉGEK

A vizsgált családokban leggyakrabban a legidősebb gyermekek rendelkeznek nyelvvizsgálóval. 22 és fél százalékuk szerzett egy nyelvből bizonyítványt, és majdnem öt százalék azoknak az aránya, akik több idegennyelvből is rendelkeznek hivatalos okmánnyal. A második gyermekek négyötöde nem rendelkezik nyelvvizsgálóval, az egy nyelvet beszélők aránya már csak 15,8%, míg 3,3%-uk beszél több nyelvet. További csökkenés mutatkozik a harmadik gyermekek esetében, közöttük az összes nyelvvizsgáló szerzetek aránya csupán 13%. Összesen 1716 gyermekről rendelkezünk adatokkal, közülük 278 főnek van egy nyelvvizsgálója, míg további hatvanhatan rendelkeznek több bizonyítvánnyal. Ez tehát azt jelenti, hogy az általunk vizsgált nagycsaládok három legidősebb gyermeke közül minden ötödik rendelkezik legalább egy nyelvvizsgálóval. Bár módszertani okokból jelen tanulmányban csupán családonként a három legidősebb gyermeket vizsgáljuk, megjegyezzük, hogy azok között a gyerekek között, akiknek legalább három idősebb testvére van, további ötvenen szereztek nyelvvizsgálót. Ebben a csoportban több nyelvet beszélők szinte egyáltalán nincsenek.

Valamivel magasabb azoknak a fiataloknak az aránya, akik vagy versenyszerűen sportoltak, vagy jelenleg is sportolnak. A születési sorrend és a sportolás valószínűsége között, a nyelvvizsgálóhoz hasonló irányú kapcsolat látszik, tehát a később születettek között alacsonyabb a versenyszerűen sportolók aránya. Míg a legidősebb gyerekek esetében ez az arány 29%, addig a második gyermekeknek csupán a negyede (25,7%) adott pozitív választ a kérdésre, a harmadik testvérek közül csupán minden ötödik (19,3%). A később született gyerekek között ez a trend nem mutatható ki, az látható csupán, hogy a sportolók között a jelenleg is aktívan versenyzők vannak többen. Ez azonban a kérdezettek életkori eloszlásával magyarázható.

A hangszeres zenélés esetében leghomogénebb a minta. Az első és a második gyermekek lényegében azonos arányban tanulnak vagy tanultak hangszeren játszani, az eltérés csupán egytized százalékpont (22,2 és 22,3%). A harmadik gyereknél ennek a változónak a tekintetében is látszik némi csökkenés, de ez korántsem mondható drámainak, hiszen közöttük is meghaladja a húsz százalékot (20,7%) azok aránya, akik tanulnak, tanultak hangszeren játszani. A kisebb gyerekek vonatkozásában az alacsony elemszámok miatt nehéz érvényes következtetéseket levonni, de azért a harmadiknál magasabb születési sorszámú gyerekek esetében sem látszik nagyon jelentős eltérés.

4.2 MINTÁZATOK

Adatbázisunk nemcsak arra nyújt lehetőséget, hogy a nagycsaládban élő gyermekek iskolán kívüli tevékenységét és teljesítményét felmérjük és összevegyük az érintettek születési sorrendjé-

vel, de arra is alkalmas, hogy a családoknak a vizsgált változók szerinti struktúráját is feltárjuk. Ehhez kizártuk az elemzésből azokat a családokat, amelyekben a legidősebb gyermek a kéréskor elmúlt negyvenéves, mivel úgy ítéltük meg, hogy ez (csekély mértékben ugyan, de) torzítaná az eredményeinket, hiszen a szocializmus évtizedeiben az említett tevékenységek sokkal kevésbé jelentettek anyagi terhet a családoknak, mint napjainkban. Emellett a nyelvtudás szükségessége sem volt annyira magától értetődő, mint a huszonegyedik században. A vizsgált nagycsaládoknak valamivel több mint egyharmadában van olyan gyerek, aki rendelkezik nyelvvizsgával. Figyelemre méltó, hogy ezeknek viszont majdnem a felében (15,7%) többen is vannak, akik bizonyítványt szereztek. Amennyiben a teljesen homogén családokat kiveszünk az elemzésből (tehát azokat, amelyekben mindenkinek van nyelvvizsgálója, vagy amelyekben senkinek sincsen), akkor az látható, hogy a fennmaradó családok háromnegyedénél a később születettek nem rendelkeznek nyelvvizsgával, miközben az idősebb testvér vagy testvérek pedig igen.

A versenyszerű sport vizsgálatok azt látjuk, hogy másfélszer annyi család került a mintába, amelyben mindhárom vizsgált gyermek sportol vagy valamikor sportolt versenyszerűen, mint ahány családban mindenkinek van nyelvvizsgálója. Ez a különbség leginkább a másik végletnél jelentkezik, azaz körülbelül ennyivel vannak kevesebben azok a családok, ahol semelyik gyerek sem sportol. A versenyszerű sport tekintetében sokkal kevésbé látszik egyértelmű trend az adatainkból. Ha azokat a családokat nem tekintjük, amelyekben nincsen különbség a gyermekek között, akkor a fennmaradók valamivel több mint a feléről (55,5%) mondható az el, hogy csak az idősebb testvérek sportolnak, sportoltak korábban. Ha ehhez még hozzátesszük azt az 5,8%-ot, ahol a legidősebb és a harmadik gyerek sportol, míg a középső nem, úgy valamivel erősebben kimutatható ez a hatás, de így is 38,7%-ban olyan családokat találunk, ahol valamelyik kisebb gyermek kezdett el elsőként sportolni.

A hangszeres zenélés annyiban hasonlóságot mutat a korábban vizsgált két változóval, hogy itt is homogénnek tekinthető a családok többsége. Mindössze egy százalékponttal, de meghaladja azoknak a családoknak az aránya, amelyekben senki sem játszik valamilyen hangszeren, azoknak a családoknak az arányát, amelyekben senkinek nincsen nyelvvizsgálója. A közbeeső kategóriákban a hangszeres zenetanulás mintázata jobban hasonlít a versenyszerű sportra, mint a nyelvtanulásra. A „vegyes” összetételű családok felében fordult elő, hogy a fiatalabb testvér nem követte az idősebb vagy idősebbek példáját, és nem tanult hangszeren játszani. Mivel azonban azok a családok, ahol a legnagyobb és a harmadik gyermek tanult zenélni, igazán nem illeszthetők egyik elméletbe sem, így még mindig inkább azt mondhatjuk, hogy a később születettek kisebb valószínűséggel tanulnak hangszeren játszani. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a vizsgált családok 78,3%-ában nincsen különbség a három legidősebb gyermek között.

4.3 BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Megvizsgáltuk, hogy a fent bemutatott mintázatokat miképpen befolyásolják egyes magyarázó változók. A lakóhely településtípusának és a három vizsgált változó kapcsolatának elemzésekor azt találtuk, hogy a két domináns kategóriában az elemszám eloszlása nem tér el jelentősen a

populáció eloszlásától, így a nagycsaládban élők iskolán kívüli tevékenysége és a lakóhely településtípusa közötti összefüggés kutatásunkból nem igazolható, a χ^2 -próba egyik változó esetében sem volt szignifikáns.

Az anyagi helyzet meghatározásához arra kértük a válaszadókat, hogy mondják meg, más magyarországi családokhoz képest milyennek ítélik a saját anyagi helyzetüket. A pénzügyi lehetőségek és a gyerekek tevékenysége között erős kapcsolat volt kimutatható. Bár mindhárom változó tekintetében szignifikánsnak tekinthető a kapcsolat, a sport esetében a leggyengébb, míg a hangszeres tudásnál a legerősebb.

A háztartás összetétele és a gyerekek tevékenysége között is szoros kapcsolatot találtunk. Valószínűsíthető, hogy ez az előbbinél objektívebb jelzője a család anyagi helyzetének. Azokban a háztartásokban, amelyekben kiterjesztett család él, kicsi a valószínűsége, hogy bármelyik gyerek rendelkezik nyelvvizsgával. A nukleáris családokhoz képest 35 százalékpontnyi a különbség. A sportolás esetében az eltérések kisebbek ugyan, de itt is világosan látszik, hogy a nukleáris családok helyzete kedvezőbb. Nincsen számottevő eltérés azoknak a családoknak az aránya között, amelyekben egyik gyerek sem játszik hangszeren. Azoknak a családoknak az összetételében, ahol mindhárom gyerek zenél, világosan látszik a nukleáris családok előnyösebb helyzete.

A vizsgált változók tekintetében kimutatható a család összetételének a jelentősége. Általánosan elmondható, hogy az ép (intact) családok helyzete előnyösebb, mint a mozaik családoké. Mind a nyelvvizsga, mind pedig a hangszeres zenélés vonatkozásában szignifikáns kapcsolatot találtunk a család összetétele és a gyerekek tevékenységei között. A sportolás tekintetében ez a kapcsolat nem volt szignifikáns. Ez az összefüggés jól látszott, amikor azt néztük, hogy a háztartásban élő gyermekek vérszerinti szüleikkel laknak-e együtt. Amikor azonban kiterjesztettük az elemzést, és azt vizsgáltuk, hogy a gyermekek teljesítményére milyen hatással van, ha valamilyik szülőnek van olyan gyermeke, akit nem ő nevel, tehát nem az adott háztartásban él, akkor nem tudtuk kimutatni, hogy az bármiképpen befolyásolná a gyerekek iskolán kívüli tevékenységét és teljesítményét.

A szakirodalmi források alapján úgy tűnik, hogy nem csupán az anyagi lehetőségek, de a családra fordítható idő és egyéb erőforrások is hatással lehetnek a gyermekek teljesítményére. Kutatásunkban azoknak az eseteknek az előfordulási gyakoriságát vizsgáltuk, amikor a szülőknek problémát okozott a munkahelyi és a családi feladatoknak az összehangolása. A négy tételes skála értékeiből egy dichotóm változót képeztünk (ritkán – gyakran).

1. számú táblázat. Nagycsaládban élő gyermekek extrakurrikuláris tevékenységének összefoglalása

Iskolai végzettség	Legidősebb testvér		Középső testvér		Legfiatalabb testvér		Összesen	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Alapfokú	18	28,1	17	27	19	29,7	54	28,2
Középfokú	19	29,7	22	34,9	19	29,7	60	31,4
Felsőfokú	27	42,2	24	38,1	26	40,6	77	40,3

Nyelvvizsga									
Nincs nyelvvizsgálója	428	72,5	471	80,9	473	86,9	1372	79,9	
Egy nyelvvizsgálója van	133	22,5	92	15,8	53	9,7	278	16,2	
Több nyelvvizsgálója van	29	4,9	19	3,3	18	3,3	66	3,8	
Versenysport									
Nem sportolt	420	71,1	434	74,3	442	80,7	1296	75,2	
Sportolt, de már nem	86	14,6	77	13,2	51	9,3	214	16,5	
Még mindig sportol	85	14,4	73	12,5	55	10	213	16,4	
Hangszertanulás									
Soha nem tanult	459	77,7	455	77,6	436	79,3	1350	78,2	
Tanult, de abbahagyta	80	13,6	64	10,9	61	11,1	205	11,9	
Még mindig tanul	52	8,8	67	11,4	53	9,6	172	9,9	
		Családokon belüli eltérések		Pénzügyi helyzet		Háztartási összetétel		Intact család	
Nyelvvizsga				χ^2 sig.		χ^2 sig.		χ^2 sig.	
Egyik testvér sem szerzett	353	70,3	0,003**		0,000***		0,213		
Csak a legidősebb szerzett	64	12,7							
A két legidősebb szerzett	40	8							
Mindhárman szereztek	45	9							
Versenysport				0,012* <th colspan="2" rowspan="4">0,000*** <th colspan="2" rowspan="4">0,007** </th></th>		0,000*** <th colspan="2" rowspan="4">0,007** </th>		0,007**	
Egyik testvér sem sportolt	322	67,8							
Csak a legidősebb sportolt	56	11,8							
A két legidősebb sportolt	30	6,3							
Mindhárman sportoltak	67	14,1							
Hangszertanulás				0,00*** <th colspan="2" rowspan="4">0,011* <th colspan="2" rowspan="4">0,070 </th></th>		0,011* <th colspan="2" rowspan="4">0,070 </th>		0,070	
Egyik testvér sem tanult	363	60,5							
Csak a legidősebb tanult	27	4,5							
A két legidősebb tanult	21	3,5							
Mindhárman tanult	63	10,5							

Forrás: Saját szerkesztés

Adatainkból az látszik, hogy a munka és a család konfliktusának gyakorisága, a gyerekek tevékenységére gyakorolt hatását vizsgálva, csupán a hangszeres zenélés tekintetében igazolható, míg a nyelvvizsga és a sportolás esetében ez a kapcsolat nem szignifikáns.

Megvizsgáltuk, hogy a testvérek száma miként befolyásolja a három legidősebb gyermek teljesítményét. Adataink nem igazolják azt a feltevést, hogy a nagyobb család és a több testvér csökkenti annak a valószínűségét, hogy az idősebb gyerekek a vizsgált iskolán kívüli tevékenységekben részt vegyenek.

Több korábbi kutatás beszámolt róla, hogy a nagycsaládban jelentkező, az átlagnál több házimunka és kisebb testvérek ellátásában való részvétel elsősorban a lányokat érinti hátrá-

nyosan, ahogyan a láthatatlan munka is főként a nőket sújtja. Megvizsgáltuk, hogy a gyerekek nemek szerinti megoszlása milyen hatással van a tevékenységükre. A χ^2 -próba egyik vizsgált tevékenység esetében sem igazolt szignifikáns összefüggést. Ha azonban a konkrét családtól elvonatkoztatunk és csupán a születési sorrendet nézzük, akkor a két nem különbsége miatt várható eredmények kiolvashatók az adatokból, azaz az azonos pozíciójú gyerekek között minden esetben a fiúk sportolnak nagyobb valószínűséggel, míg a lányoknak nagyobb az esélye arra, hogy valamilyen hangszeren játsszanak.

4.4 ISKOLAI VÉGZETTSÉG

Az eredmények ismertetésének a végére hagytuk az iskolai végzettségre vonatkozó adatokat. Ennek az az oka, hogy az elemzést leszűkítettük azokra a családokra, amelyekben a harmadik gyermek is elég idős volt ahhoz, hogy felsőfokú végzettséggel rendelkezzen. Ez jelentősen csökkentette az elemszámokat, így a fennmaradó 64 család 192 gyermeke kevésbé alkalmas arra, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le, így a következő eredmények inkább csak a tájékoztatást szolgálják. Az jól látszik, hogy a populáció sajátosságából adódóan nagyon magas a jól képzettek aránya, mindhárom gyermek esetében 40% körüli (1. gyermek: 42,2%; 2. gyermek: 38,1%; 3. gyermek: 40,6%). Az alap- és a középfokú végzettségűek aránya közel azonos, a legnagyobb eltérés a középső gyerekeknél mutatkozott, közöttük a középfokú végzettségűek nyolc százaléknival vannak többen, mint az alapfokú bizonyítványt szerettek. A családon belüli mintázatok vizsgálatakor azt találtuk, hogy azokból a családokból van a legtöbb, amelyekben az első három gyermek azonos szintű iskolai végzettséggel rendelkezik. Az ilyen családok aránya eléri a 44,4%-ot. Különösen az alacsony (15,9%) és a legmagasabb (22,2%) végzettségű homogén családok aránya kiemelkedő. A többi kategóriában viszonylag egyenletesen oszlanak el a fennmaradó családok, egyértelmű trendek nem rajzolódnak ki, bár az elemszámok a cellák nagy részében nem érik el az ötöt.

Összefoglalás

Kutatásunk elsődleges célja az volt, hogy a Nagycsaládosok Országos Egyesületének tagságát vizsgálva feltárjuk azokat az erőforrásokat és hiányokat, amelyek a nagycsaládosok életét befolyásolják. A születések tartósan alacsony számának magyarázataként rendre előkerül az a félelem, hogy a szülők több gyermek vállalása esetén nem lennének képesek biztosítani gyermekeik számára azokat a főként materiális erőforrásokat, amelyek nélkül azok hátránnyal indulnak az életben. Tanulmányunkban azt vizsgáltuk, hogy az átlagosnál több gyermeket nevelő, ezért a rendelkezésre álló forrásokat többfelé osztani kényszerülő családokban kimutatható-e olyan hátrány, amely a gyermekek gyengébb iskolai teljesítményében vagy iskolán kívüli lehetőségeinek hiányában manifesztálódik. Emellett arra voltunk kíváncsiak, hogy ezek a hátrányok, amennyiben kimutathatóak, valóban a később született gyermekeknél jelentkeznek-e elsősorban.

Eredményeinkből az látszik, hogy a nagycsaládban élő gyermekeknél a család mérete és a teljesítményük közötti negatív kapcsolat nem mutatható ki egyértelműen. Bár az adatokból megállapítható, hogy nem légből kapott az a feltételezés, miszerint a később született gyerekek között alacsonyabb azoknak az aránya, akik olyan tevékenységet folytathatnak, amely anyagi és egyéb terhet jelent a szülőknek. Ennél azonban sokkal egyértelműbben látszik az, hogy a vizsgált populáció a magyar társadalom egészéhez hasonlóan rendkívül polarizált. Az összes vizsgált változónál a családon belüli homogenitás volt a jellemző, így a gyerekek közötti eltéréseket csupán a családok kisebb részénél tudtuk elemezni. Igaz, ahol voltak különbségek, ott jellemzően a korábban születettek voltak előnyösebb helyzetben.

Összegzésként azt mondhatjuk, hogy nem találtunk bizonyítékot arra, hogy a nagycsalád szükségképpen negatívan befolyásolná a gyermekek teljesítményét. Azokban a családokban, amelyekben valamelyik gyermek iskolai teljesítménye gyenge, vagy nem folytat extrakurrikuláris tevékenységet, ott jó eséllyel a testvérek is hasonló helyzetben vannak. Mindez azonban sokkal inkább magyarázható a szülők társadalmi státuszával és jövedelmével, mint a család vagy a háztartás méretével.

Ha tehát visszatérünk a bevezetőben írt analógiára, akkor azt mondhatjuk, hogy a mese és a valóság nem abban tér el egymástól elsősorban, hogy igazából nem a legkisebb, hanem a legnagyobb fiú nyeri el a királyságot. Statisztikailag sokkal nagyobb annak a valószínűsége, hogy előbb-utóbb mindhárom királyfiból király lesz, míg a szegényember egyik gyereke se fog tudni szabadulni attól az örökségtől, amit a szülei alacsony szocioökonómiai státusza jelent.

Irodalom

- Becker, Gary (1960): An Economic Analysis of Fertility. In: Becker (szerk.): Demographic and Economic Change in Developed Countries. Princeton University Press, NJ 135–187.
- Becker, Gary – Lewis, Gregg (1973): On the Interaction Between the Quantity and Quality of Children. In: Journal of Political Economy 81 (2): 279–288.
- Becker, Gary – Tomes, Nigel (1976): Child Endowments and the Quantity and Quality of Children. In: Journal of Political Economy 84 (4): 143–162.
- Black, Sandra – Devereux, Paul – Salvanes, Kjell (2005): The more the merrier? The Effect of Family Size and Birth Order on Children's Education. In: Quarterly Journal of Economics 120 (2): 668–700.
- Blake, Judith (1968): Are Babies Consumer Durables? A Critique of the Economic Theory of Reproductive Motivation. In: Population Studies 22 (1): 5–25
- Booth, Alison – Kee, Hiau Joo (2009): Birth order matters: the effect of family size and birth order on educational attainment. In: Journal of Population Economics (22): 367–397.
- Caceres-Delpiano, Julio (2006): The Impacts of Family Size on Investment in Child Quality. In: Journal of Human Resources 41 (4): 738–754.

- Casher, Bonnie (1977): Relationship between Birth Order and Participation in Dangerous Sports. In: *Research Quarterly* 48 (1): 33–40.
- Krombholz, Heinz (2006): Physical Performance in Relation to Age, Sex, Birth Order, Social Class and Sports Activities of Preschool Children. *Perceptual and Motor Skills* 102 (2): 477–487.
- Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit (1992): Kik is azok a „sokgyermekesek”? In: *Szociológiai Szemle* (2): 93–107.
- Riala, Kaisa – Isohanni, Irene – Jokelainen, Jari – Jones, Peter – Isohanni, Matti (2003): The Relationship between Childhood Family Background and educational Performance, with special Reference to single-parent Families: a longitudinal Study. In: *Social Psychology of Education* (6): 349–365.
- Sulloway, Frank – Zweigenhaft, Richard (2010): Birth Order and Risk Taking in Athletics: A Meta-Analysis and Study of Major League Baseball. *Personality and Social Psychology Review* 14 (4): 402–416.